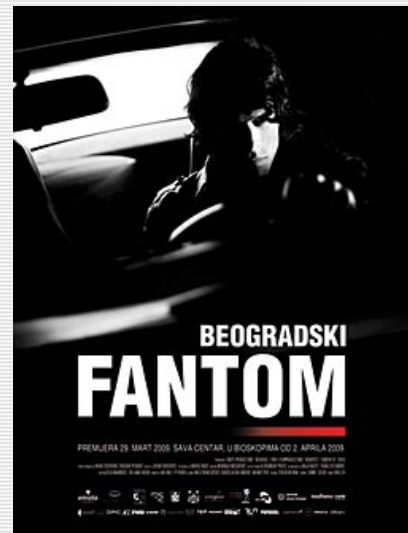

Ištvan Kaić: Linija tišine u 'Beogradskom fantomu'

Nisam imao nameru, niti sam mogao pretpostaviti da ću nešto pisati o ovom filmu, niti o bilo kojem domaćem filmu, od čije kulture generalno prezam od kad znam za sebe. Niti sam tako odmah osećao nakon odgledane projekcije 'Beogradskog fantoma'. Zapravo, moj utisak je isprva bio nekako podeljen, i podosta konfuzan. Šta sam to ja zapravo pogledao? Dokumentarac, ili igrani film? Verovatno i jedno i drugo. Ali koja je poenta ovog ostvarenja i šta sam očekivao od ovog filma, pre ulaska u salu, a šta sam dobio kada sam izašao? Samo dan nakon projekcije, počeo sam da razumem, za divno čudo, jedan domaći film.

Najpre, odmah da kažem, a tako nisam mislio odmah, mislim da je reč o jednom neočekivanom, i autentično sjajnom ostvarenju za ove prostore i kulturu kakva njom inače dominira. Govorim o dubini filma i njenoj pravoj temi koja je potpuno skrivena, a ipak čini čitav film. Ali reklo bi se, kakvoj sad dubini? Pa ovaj film je samo polu-dokumentarac, polu igrani-film koji govori činjenički i vremenski koherentno o jednom događaju, ili događanju u istoriji Beograda 1979. god. I ja sam to mislio, ali tu nešto nije štimalo. Ne znam šta je režiser hteo, ali film je promašio i jednu i drugu formu, i to katastrofalno promašio, a tome hvala bogu, jer u protivnom nikada ne bi izbilo ono treće koje zapravo nadomešta većinu njegovih mana.

Gledajući u flajer pre projekcije, prilično je sve delovalo uzbudljivo i zanimljivo. Pisalo je 'konačno saznajte pravu istinu o beogradskom fantomu'.. Ovo je rečenica od koje počinje moje razumevanje filma. Dakle, da li sam saznao pravu istinu, i o čemu zapravo? O tome šta se dešavalo? Kako je sve teklo? Kako je zajebavao pandure, kako je umeo dobro da vozi, i kako je u suštini bio dobar čovek i prijatelj? Takve gluposti?? To jesam, ali to me uopšte nije ni zanimalo. Malo je falilo da se u momentima osetim kao kreten koji gleda akcioni film, u kojem pričaju polupismeni ljudi, nerazgovetne rečenice, žargon kakav ja ne razumem. Ako su najjasnije izjave bile te koje je film pustio, onda mogu da mislim kakve su tek bile one koje su isečene!? Dno dna. A igrani deo? Gluma, po dobrom srpskom, i moram reći, gubitničko-ubedljivom receptu, glumi na filmu (ili seriji) kao da si u pozorištu, veštačka dramtizacija, neprirodno ponašanje, dramske pauze za koje se pogrešno misli da izražavaju glumačku vrednost, i generalno loša gluma. Više oponašanje uloge nego gluma. Tražio sam neposrednost, želeo da vidim glumce koji kao da zaboravljaju da glume u filmu.. Još jedna katastrofa.

Da se vratim. Da li sam dakle saznao istinu koju sam tražio? Ne. Koju istinu? Ova priča sadrži jednu jedinu istinu, i to ne onu o tome šta se dogodilo, na šta je, isprva sam mislio, fokusiran ceo film. Meni je film, kako je tekao, prema tome, isključivo njegovom režijom, nametao jedno drugo pitanje, na koje sam mislio da ću verovatno na kraju projekcije dobiti nekakav odgovor. A to je: zašto Fantom to sve radi? Koji su razlozi njegovog ponašanja? A o ovoj temi, duž trajanja čitavog filma niko ništa ne govori, pa čak ni njegovi lični prijatelji koji su intervjuisani! Kao da se to ni ne traži, kao da je stvar jasna. Nije li ovo pomalo čudno? Pomislio sam, ipak je nemoguće da se ovakav previd napravi. Mislim, znam da su ljudi ovde glupi u globalu, ali ovo je stvarno debilno. Mora da je tendenciozno, mora da postoji neka kvaka za ovo.. Ali koja, kad ide na štetu čitavog filma??

Super je što se neki od intervjuista zaista pojavljuju kao uloge u igranom delu filma, tako sam osetio čvrstu vezu između dve navodne forme i snagu verodostojnosti događaja. Mada, to nije ništa novo, i ustaljena je stvar u televizijskim dokumentarcima na kablovskoj. U redu je i to spominjanje režima, političke situacije, jednopartijske atmosfere u komunizmu, mada je i to podosta isforsirano. U kom smislu? Pa, to sa Titom i sa celokupnim sistemom, jer film kao da hoće da sugerise da postoji nekakva veza političke situacije i onoga kako se Fantom ponaša

(!), mada se u samom filmu to nigde decidno ne tvrdi, iako, koliko čujem, sve interpretacije idu u tom smeru. Stalno se daju slike kontrasta snimaka audio-vizuelnih iz tadašnjice po danu, naprema Fantomovom besu i noćnom haranju po usamljenim ulicama, i tako unakrsno, malo jedno malo drugo. Sve je to simpatično i umetnički obojeno, ali koji idiot zaista misli da Fantom vozi noću i iritira pandure zato što hoće da pokaže da je nezadovoljan aktuelnim režimom, molim vas? Ako je to činio, onda je on najveći moron zbog kog sam dosada bacio pare na bioskopsku ulaznicu. Pa šta me onda navodi da mislim drugačije?

Ok, ovde ću malo da se zaustavim sa blaćenjem koje i mene samog čini vrlo vulgarnim, i počecu da govorim konstruktivno o ostvarenju, jer ja pored svega mislim da je ono sjajno. I to ne zato što me Srbija tera da prihvatam govna, niti što inače uživam da jedem govna. Ovaj film poseduje nešto što nekako traje između kadrova, a govori, nasuprot neandertalskom jeziku intervjuisanog taksiste, što mi simbolizuje sve bljutavo u ovom filmu, specifičnim nesvesnim znacima. U čemu se to sastoji? Prvo, ono neprestano kruži oko tog famoznog pitanja: zašto on to radi? Lepo, dakle sedim u bioskopu, i čekam, pa čekam da nešto dobijem, a film, kako prolazi, čini me sve gladnijim jer prolongira i odlaže odgovor, gotovo se i ne osvrćući na moja ili interesovanja ma kog drugog u sali. Na taj način, projekcija je odredila naš odnos prema njoj, on je zapečaćen i sada uokviren kao pitanje koje izlazi iz subjekta: šta on zapravo hoće? Ili, ekvivalentno, šta ovaj film hoće od mene? Zašto me je naterao da se, umesto da se prijatno zavalim, gledam, i uživajući bahato komentarišem, ja ustvari osećam kao vezana vreća koju film drži u šaci kao dete zatečeno u horor-pomisli da majka ima i drugih interesovanja osim njega?

Jasno, ovo me odmah podseti na traumatično pitanje, i začetak nečega za čim ćemo od malena stalno da žudimo, a nikako da sasvim osvojimo, a to je pitanje Žaka Lakana u njegovoj strukturalističkoj psihoanalizi: šta drugi hoće od mene? Po njemu, ovo pitanje određuje svakog čoveka, tj. njegovu suštinsku neurotičnu prirodu, i primarnije je čak i od ego-pitanja: šta ja želim? I sad me već hvata panika u sali: zašto se niko ne obazire na mene? Da li sam zaista toliko mali? Bio bih, od muke, na pola puta da povratim sve kokice koje sam pojeo, ali ih srećom nisam ni kupio. No, da li su stvari zaista toliko bespomoćne za mene u filmu? Izgleda da on ipak nešto daje, ali to mora na drugi način, u jednoj funkciji koja saraduje sa ovom žudnjom u nama, koja kao da je sama gradi, a to se čini da je uloga gledaoca prilikom gledanja 'Beogradskog fantoma'.

Da prebacimo ovo na konkretan sadržaj. Postoji tu jedna rupa i od nje sve polazi. Ne ona koja je ispunjena manama, i koja je puna nečega, a u ovom slučaju, sranja, nego ona prava rupa, koju je nemoguće u filmu ispuniti na način koji je u njemu ispunjeno sve drugo, i na ivicama koje sve drugo

postaje potpuno ništavno i sadržajem onemogućeno da je definiše. Taj bezdan u filmu izražen je afonijom, što nije nimalo slučajno. Naime, glavni glumac, stožer objekta u koji želimo da prodremo i da nam skroz pripadne, ništa ne progovara tokom celog filma! I onda slušam komentare, kako je to glupo, kakvi su kreteni to smislili, bezveze, i tako.. Sasvim suprotno, ovo je prva prava stvar u ostvarenju koja zavređuje pozitivnu ocenu. Šta njegova tišina znači? Znači da on sobom čuva upravo ono što bismo svi mi odmah rasporili i čime bismo se namirili, verujem, krvožedno. I dok god on čuti, on čuva i našu nelagodnost u kulturi praćenja filma, iza koje se krije jedan kanibalistični uragan.

Dakle, u filmu svi nešto govore, pod utiskom su, misle ovo, misle ono, intervjuisani panduri mu se takođe dive, i sve to deluje tako isprazno kada se pažnja fokusira na Fantoma, koji je u stvari predstavljen kao jedan lep i mlad dečko, gotovo adolescent, pomalo unisex izgleda i ponašanja, hoda, pogleda, frizure i sl. Reklo bi se sve samo ne mangup, kako izgleda svi vole da ga tumače. Možda bi ga danas zvali isfoliranim metro-seksualcem, ili bi dobio batina od nekih navijača, ili bio proglašen za nekog ko pretili da ugrozi tradicionalne srpske vrednosti.. Time, rupa seže i u vizualni deo. A mene preko platna baš takav muškarac vodi i intrigira. I još

nešto. Sve što radi u filmu, radi u istoj liniji raspoloženja, nema variranja, nema posebnog uzbuđenja na njegovom licu kako dok vozi, tako i dok čisti svoje male predmete u polumraku sobe. Reklo bi se, potpuno ravno. Dok sve ostale ostavlja u oduševljenju ili unezverenju, njemu je ravno. On je time, čini se, na nekom drugom mestu, a sve što radi kao da je otisak ili rep nečega što u njemu samom izaziva osećaj trajne nepovratnosti i gubitka. Drugim rečima, čini se sad da i on nečemu žudi, ali dok mi to činimo uzavrelo preko njega, kod njega kao da je kompletno ponašanje samo trag nekadašnje žudnje i dokaz da svaka snaga za bilo koju novu ne može da se realizuje, tj. da je nepovratno ohlađena. On žudi za žudnjom.

Tako Fantomova uloga počinje sve da nas ispunjava tom faznom razlikom između njega i drugih (koje ću po uzoru na Lakana nadalje da zovem Drugi). Objekat žudnje se u psihoanalizi naziva objekat malo a i predstavlja se kao jedna funkcija manjka koja se lokalizuje i time parcijalizuje u nekom delu koji želimo, ili bar mislimo da želimo, pa se posle ispostavi kao višak koji nas ponovo tera da jurimo tajanstvenu meru na nekom drugom mestu, u nekom drugom obliku. On je neuhvatljiv, a deo je i stoji tu od našeg ljudskog početka koji znači trajni gubitak onoga što se mislilo da je jedino (majka čiji sam ja falus, tj. osnovni izvor uživanja). Da pogledamo sada kako to izgleda kada gledamo film. Mi stremimo da saznamo zašto on to radi, to je naš objekat malo a. Međutim, to mesto koje mi tražimo u njemu, u njemu samom je pronevereno i izgubljeno! I da li je sad to neka greška? Ne, nego je takvo ponašanje Fantoma upravo uslov da se realna dubina objekta a, koja je neizmerna jer je gubitak totalni, nađe u našem fokusu pogleda želje i definiše nas same, kao i naš stav prema ovom filmu. On postaje malo više nego glumac, a mi malo više nego gledaoci. Mi se čak razlikujemo i od onih ljudi koji se skupljaju i oduševljavaju na Slaviji, ali i od pandura koji takođe učestvuju u žudnji. Oni pored oduševljenja sa jedne, ili besa sa druge strane, osećaju i da pomalo promašuju u objašnjenjima i da su pravi razlozi zanavek zatvoreni. Doduše, sa izuzetkom jedne osobe.

To je lik devojke koja se pojavljuje u filmu. Kažem to tako, jer je ona jedina ženska osoba sa ulogom, ne uključujući tu kratkotrajnu stereotipnu scenu sa uplakanom majkom koja je pravi treš. Ta devojka izgleda da razume sve ovo o čemu sam govorio, tj. da je objekat žudnje u mladiću nestao i da nema veće boli i beznadežnosti od one kada sam manjak nedostaje, kada nema onog što nas tera da nam nešto fali. A kako to da ga razume, i zašto baš da to u filmu bude žensko? Pa prvo, i ona je afonična, ćuti kroz ceo film. Samo ona i on. Glupa i naivna pomisao je da se zaljubljuje u njega, i da su predmeti oko kojih se ona zakucava prkos, hrabrost, dobra kola, način vožnje, zajebovanje pandura i ostali mačo-idiotizmi.. Nije u tome stvar, niti je reč o ljubavi, već o povezanosti, i o onoj bliskosti o kojoj još jedino sanjamo nakon primarnog gubitka, a to je ne da ponovo budemo u onome što smo izgubili, nego da mi taj

neko blizak bude otvoren u onome što je takođe izgubio kao i ja, što predstavlja svojevrstan fantazam. Da definitivno vidi na mom licu, i stavi ga na svoje razumevši ga kao svoj gubitak.

To se događa u sceni kada ga ona sretne dok ogrće platnom kola, dakle u trenutku kada simbolično ostaje u fokusu on kao čovek, a ne on kao vozač ili kradljivac jebeno dobrih kola. Kako bi samo bilo bezveze da ju je šmeknuo iz belog poršea, sa ne daj bože, nekom cigaretom u ustima i da ga je takvog videla.. Mislim da definitivno posle ne bi dobio onaj cvet, a kamoli karmin na polupanim kolima.. Ona čak ni ne zna ko je on i šta je radio to prvo veće konkretno. Zastaje i gleda ga u lice. On gleda nju istim hladnim pogledom, nepomično. Ako je i ranije umela da govori, od tog trena će začutati, makar kad god je on u pitanju, i kad je o njemu reč. A šta vidi? Sve ono što ćemo mi pratiti kroz ceo film, kada stvari pogledamo na ovakav način: uzaludnost traženja želje za bilo čim, nemogućnost da ga javne ekscesne radnje, neka vrsta otvorene i preambiciozne seksualne igre na koju niko ne

može da odgovori adekvatno, uzbude i povrate mu manjak u formi užitka. Vidi apsurd radnji koje će od narednih večeri da gleda na Slaviji.

On zatim saginje glavu i nastavlja da prekriva kola, privremeno razgoličen nepoznatom osobom, koja odlazi takođe nepoznata, ali istovremeno kao najveći jemac razumevanja. Stoga, u tom susretu bilo mi je, sada kada pomislim, retroaktivno odgovoreno na pitanje koje sam jurio sve vreme. I to glasnom tišinom, koja se u prvom mahu činila samo kao šum. Dakle, film je već odgovorio, na jedini način na koji je mogao a da sačuva dubinu objekta čežnje u meni baš kao i u toj devojci. Ona je u filmu simbol za nas, za gledaoce ispred platna. Mi u

trenutku tu vidimo njega kao to što jeste, kako ga neće videti ma koji Drugi, koji ovu u biti histerično-ljudsku suštinu mogu doživeti samo kao ekstremistički revolt obojen nekim razlogom, bilo da je to politički režim ili neki problem privatne prirode, npr. etiketa da je manijak, ludak ili da ima nekih gadnih ljubavnih problema.

A to što je devojka? U psihoanalizi, žena, a to znači ne prema biološkom određenju, ne iscrpljuje sebe u simboličkoj kastraciji kakvu čini jezik, sa značenjem i smislom u njemu, toliko

koliko to čini muškarac, čiji falusoidni užitak po pravilu ne izlazi iz jezika i parcijalizuje se uvek u nekom značenjskom objektu. Kod žene, dakle, postoji užitak koji izlazi iz okvira jezika, u navedenom smislu, i zato fenomen devojke u filmu, i to jedne jedine, pojačava prisutnu afoniju, i kao užitak, postavlja istu kao tajanstvenu stvar razmene između dvoje ljudi, ili Fantoma i nas. Nalik unutrašnje podrazumevanje. A ono što se podrazumeva i uspeh tog transfera može se meriti devojčinom konotacijom prema fetišiziranom objektu, tj. ukradenom belom poršeu. Kojom scenom?

Pa karmin na slupanim kolima. Ali tek na slupanim! Zašto? Naravno, ne zato što ga ona kao juri pa bi da ga ljubi, ali porše nikad da stane.. Fetiš je zapravo trenutna lokalizacija objekta malo a. On je ono kroz šta se pokazuje želja za željom. Ali on je parcijalan po svojoj funkciji i vrlo lako može da zameni svoje mesto nečim drugim, kada ovaj izgubi na svojoj aktuelnosti. A poreklo fetiša je uvek nešto sa strane, a ne sastav samog subjekta. Dakle, imamo krađu kao lako sticanje fetiša koji se odjednom pojavljuje sa nadahnutim obećanjem da zadovolji želju. I već iste večeri on se isprobava! Tako vidimo, beli porše uopšte nije tu da bi Fantom postao njegov novi vlasnik, štaviše, a njegove noćne vožnje i publicitet na kom potencira to pokazuju, on eksponira svoj fetiš javno u njegovoj suštini, tj. to da je samo trenutna, gotovo kao da želi da ga ovaj pobudi ne bi li što pre svršio i pustio da mišići falusa posle samo trzaju u ostatku. On je javni masturbator kome kliču, što je inače nepoveziva relacija, na korak da saopšti koliko mu definitivno zadovoljstvo zapravo ne polazi za rukom.

I zaista, kada se lokalizacija istroši, ona se odbacuje kao istrčana odeća: Fantom se zakucava, a ne jedva sudara, sa vozilom gradskog prevoza, upravo pošto za njega beli porše izgubi svaku vrednost i nadu. Još on iskoračuje i odlazi prazan, sam i udaljen, van svakog domašaja za Druge, bilo da ga odbrane ili uhapsu! Tako smisao ostaje potpuno neuhvatljiv, čak i pošto je konkretna igra završena. Taj čin napuštenog i unapred osuđenog neuspeha, čiji odgovori leže u intimnoj tišini filma, kruniše afonična devojka, trezor svih odgovora, svojim poljupcem na napuštenom ejakulatu, tj. načisto skršenim kolima koja sada više ni na šta ne liče.

I za kraj, ovaj eksces i njegov doping koji mu daje na veličini treba povezati sa odsustvom figure Oca, a to je u filmu privremeno odsustvo Tita iz zemlje. Naime, nije nimalo slučajno što se takav ambijent u filmu potencira, ali na žalost mnogih, on ima sve samo ne političke implikacije. Beogradski Fantom je, slobodno smem reći, čovek koji je dijametralno suprotan i ponajviše udaljen od svakog političkog značenja. Međutim, Otac u simboličkom poretku jezika, koji je ujedno ogledalo za kastraciju, predstavlja Zakon, a njegovo odsustvo, prema tome, odsustvo Zakona. Ovo je prostor za eksces i za uživanje u simptomu! Jedinstvena prilika da se pokuša sa žudnjom svih žudnji. Još je Frojd odredio mit uloge praoca horde kao figuru koja je kinjila i omalovažavala svoje sinove, i to na način da je spavao sa svakom ženom koju bi u trenutku poželeo. Kada su se sinovi pobunili i ubili ga, mrtav otac postao je još jači kao cenjeni totem, tj. Zakon, koji je njegove ubice i sva buduća pokolenja zauvek osudio na ovu simboličku kastraciju, strah, i traumatično sećanje na poreklo svog usuda.

Tito privremeno odsustvuje iz zemlje, i kastracija se testira. Eksces ponovo postaje moguć, jer svaka zabrana u trenutku opet pada, a njegova vožnja postaje metafora za ono što je postalo najstrožije zabranjeno, za javni incest, i prilika da se Ocu naplati za Zakon, što je opet fantazam. Zato su panduri najjadniji u celoj ovoj priči: oni se nalaze u besmislenoj poziciji da treba da brane Zakon u situaciji u kojoj bi istovremeno prema ulozi sinova najradije radili nešto slično kao Fantom! Toliko od politizacije i uticaja režima u ovom filmu.

I šta sad reći? Da li je film zaista toliko loš, ili toliko dobar? Ja znam samo za jednu grešku koju nije napravio, a to je da nije dozvolio da se želja isforsira odgovorom, jer je shvatio da je to nemoguće. Ne zbog nedostatka istraživačkog materijala.